

Debatthefte Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025

Innhold

Velkommen til landsmøtedebatt	2
Prinsippprogram	3
Handlingsprogram	4

Velkommen til landsmøtedebatt

Fagforbundets 5. ordinære landsmøte avholdes 18.-22. oktober 2021, og du inviteres med dette til en ny landsmøtedebatt.

Fagforbundet er med på å forme framtida. Det har vi vist gjennom våre første 100 år. Vårt oppdrag gjennom historien har vært å forene arbeidstakere om felles interesser. Solidaritet mellom yrkesgrupper og mellom fag. Mellom såkalte funksjonærer og arbeidere. Mellom faglærte, ansatte uten formell kompetanse og langtidsutdannede.

Kjennetegnet ved vår organisasjon er at vi organiserer arbeidstakere som føler ansvar for å drifte, vedlikeholde og utvikle sin arbeidsplass og samfunnet rundt oss. Vårt arbeid har aldri begrenset seg innenfor eget fagområde, arbeidsplass, lokalsamfunn eller landets grenser. Vi skal være stolte av at vi alltid har vært en del av et større samfunnsprosjekt.

Fagforbundet vil høre dine ideer og forslag. Det er med dine forslag at vår organisasjon vokser videre inn i framtida. Som medlem i Fagforbundet har du påvirkningsmuligheter.

Det sendes ut to hefter som angår Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025:

- *Debatthefte Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025* – forslag til endringer kan sendes inn gjennom forslagssystemet.
- *Oppspill til debatten* (vedlegg) – refleksjonstekster med oppfordring til debatt og diskusjon.

Debatthefte Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025

Prinsippprogrammet skal vise tydelig hvem Fagforbundet er, gjennom våre langsiktige og overordnede mål. Det skal stake ut den retningen vi ønsker å ta samfunnet, selv om målet ikke nødvendigvis nås i landsmøteperioden. I debattheftet finner du et endret prinsippprogram. Målet med å endre prinsippprogrammet er å få fram den norske modellen, fagbevegelsens rolle i å bygge velferdsstaten og tydeliggjøre Fagforbundets rolle.

Handlingsprogrammet skal være tydelig på hvilke områder og politiske saker som er viktige og realistiske i landsmøteperioden. Det er ikke gjort endringer i vedlagte handlingsprogram.

Oppspill til debatten

Oppspill til debatten er vedlagt som et hefte med temaer som kan brukes til å sette i gang refleksjoner og diskusjoner. Det er refleksjonstekster etterfulgt av spørsmål eller påstander. Tilbakemeldinger og svar på temaene kan svares ut gjennom å sende inn forslag til prinsipp- og handlingsprogrammet.

Forslag til endringer i Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram 2021-2025 fremmes gjennom forslagssystemet til landsmøtet.

Med programhilsen

Politisk ledelse

1 **Prinsippprogram**

2 **Verdigrunnlag**

3 Frihet, likhet og solidaritet er arbeiderbevegelsens bærende ideer som Fagforbundet bygger sin
4 politikk på. Fagforbundet er en kamporganisasjon som arbeider for å videreutvikle og trygge den
5 norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten.

6 Frihet er mye mer enn bare fravær av tvang. Frihet er muligheter og rettigheter. Derfor er kampen
7 for velferdssamfunnet en kamp for å gi den enkelte større frihet. Arbeid er en grunnleggende
8 menneskerett og et viktig grunnlag for den enkeltes velferd, frihet og muligheter til utfoldelse.

9 Likhet er grunnlaget for menneskelig frihet. Samfunnet må derfor utformes slik at alle får likeverdige
10 levekår, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn, alder, kjønnsidentitet, funksjonsnivå, seksuell
11 orientering, religion eller livssyn.

12 Solidaritet er å stå sammen for å skape en bedre felles framtid. Kampen mot undertrykking, rasisme,
13 hatefulle ytringer og diskriminering er en prioritert oppgave.

14 Gjennom omtanke, samhold og solidaritet vil Fagforbundet styrke medlemmenes lønns- og
15 arbeidsvilkår. Det skal vi gjøre ved å sikre et seriøst og velfungerende arbeidsliv. Et solidarisk
16 samfunn er en velferdsstat med universelle ordninger som sikrer de som står utenfor arbeidslivet
17 verdige liv.

18 **Demokrati og politisk styring**

19 Demokrati er den beste garantien for frihet, rettferdig fordeling og solidaritet. Et levende folkestyre
20 sikres gjennom et desentralisert lokaldemokrati. Fagforbundet jobber for å videreutvikle samfunnets
21 demokratiske tradisjoner gjennom nasjonal politikk, lokalt selvstyre og representasjon i folkevalgte
22 organer. Et levende folkestyre forutsetter engasjement og deltakelse fra alle grupper i befolkningen.
23 Tre folkevalgte forvaltningsnivåer er en forutsetning for et godt og desentralisert lokaldemokrati.

24 **Sterke faglige rettigheter**

25 Opparbeidede og framforhandlede rettigheter er grunnlaget for fagbevegelsens arbeid. De mest
26 grunnleggende er organisasjonsretten, forhandlingsretten og streikeretten. Samarbeid og allianser
27 med politiske partier og ulike organisasjoner sikrer at disse rettighetene bevares og styrkes. All rett
28 til medbestemmelse og innflytelse må forsterkes.

29 **Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår**

30 For å sikre en rettferdig fordeling av samfunnsgodene, skal Fagforbundet være en handlekraftig
31 arbeidstakerorganisasjon som arbeider aktivt for en lønnspolitikk som reduserer lønnsforskjellene i
32 Norge. Lønnspolitikken skal bygge på prinsippet om sentrale kollektive avtaler, likestilling og lik lønn
33 for arbeid av lik verdi i kvinne- og mannsdominerte yrker. Utdanning og livslang læring skal
34 være en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner.
35 Fagforbundet vil fortsatt bidra til samspillet mellom økonomien, arbeidslivet og velferdsstaten for å
36 sikre velstand, høy sysselsetting og små forskjeller.

37 **Likestilling**

38 Likestilling skal være et gjennomgående prinsipp, som sikrer alle like muligheter til arbeid, karriere
39 og familieliv. Det er en menneskerett å ha mulighet til et godt arbeidsliv. Dette innebærer rett til hel
40 og fast stilling, en jobb å leve av og en verdig pensjonisttilværelse.

41 **Internasjonal solidaritet**

42 Fagforbundet er del av en stor internasjonal fagbevegelse som deler den norske
43 arbeiderbevegelsens verdigrunnlag. Fagbevegelsens solidaritet strekker seg utover landegrensene,
44 til alle de som kjemper for faglige rettigheter, mot undertrykking, utbytting og nød. Et solidarisk
45 samfunn, nasjonalt og internasjonalt, fremmer demokrati og folkestyre. Samarbeid på tvers av
46 landegrensene ved aktiv deltakelse i den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) og
47 internasjonale arbeidstakerorganisasjoner, er en forutsetning for at faglige rettigheter gjøres
48 gjeldende for arbeidstakere i alle land.

49 **Offentlige tjenester med god kvalitet**

50 Fagbevegelsen har vært sentral i oppbyggingen av den norske velferdsstaten basert på solidaritet og
51 kollektive løsninger. En sterk offentlig sektor er en forutsetning for å sikre alle like muligheter til
52 utdanning og helsetjenester, rettferdig fordeling, økonomisk og sosial trygghet. Velferdstjenester
53 eid, drevet og finansiert av det offentlige er garantisten for at alle får tilgang til tjenesten.
54 Trepartssamarbeidet er viktig for å sikre offentlige tjenester med høy kvalitet og ivareta
55 verdiskapning og fordeling. Ved å sikre medvirkning og utvise tillit til den enkelte ansatte får man
56 trygge, motiverte og godt kvalifiserte medarbeidere.

57 **Klima og miljø**

58 Livsgrunnlaget for nåværende og framtidige generasjoner sikres gjennom offentlig eierskap og
59 kontroll over våre felles naturressurser, satsing på fornybar energi og gjennom å redusere
60 forurensningen. En aktiv miljø- og klimapolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene på
61 en bærekraftig måte og bevare det biologiske mangfoldet. Fagbevegelsen har en sentral rolle i
62 arbeidet for en grønn omstilling som sikrer en rettferdig fordeling av byrdene. En bærekraftig
63 utvikling bygger også på globalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler.

64 **Allianser**

65 Fagforbundet når sine målsettinger i samarbeid med andre. Det er viktig med et godt samarbeid
66 med politiske partier og organisasjoner som deler Fagforbundets ideologi og verdier.

67

68 **Handlingsprogram**

69 **Tariffpolitikk**

70 Fagforbundets tariffpolitikk bygger på den frie forhandlingsretten, en solidarisk lønnspolitikk og
71 rettferdig fordeling av samfunnsgodene. Fagforbundet støtter frontfagsmodellen, hvor
72 konkurranseutsatt næring setter normen for inntektsutviklingen i øvrige områder. Dette krever
73 likevel en rettferdig fordeling mellom sektorer og yrkesgrupper, for å hindre at enkelte områder
74 systematisk får lavere lønnsvekst enn andre.

75 All lønnsdannelse skal sikre en solidarisk lønnspolitikk, rettferdig fordeling og utjevning av sosiale
76 forskjeller gjennom kollektive avtaler.

77 Fagforbundet motarbeider konkurranseutsetting og privatisering av offentlige tjenester.
78 Arbeidsmarkeds kriminalitet og sosial dumping er et økende problem i norsk arbeidsliv, og utgjør en
79 trussel mot velferdsstaten, det organiserte arbeidslivet og tariffavtalene. Flere
80 arbeidsgivertilknytninger enn tidligere, setter inngåtte tariffavtaler under press. Fagforbundet vil
81 sikre retten til arbeidskamp, blant annet streik, sympatistreik og boikott.

- 82 • Arbeide for å sikre at offentlig sektor krever anstendige lønns- og arbeidsvilkår for
83 arbeidstakere i bedrifter som leverer tjenester til det offentlige.

84 I konkurransen om de billigste tjenestene, angripes og svekkes arbeidstakernes lønns- og
85 arbeidsvilkår. Problemet må bekjempes for å sikre tarifflønn og pensjonsrettigheter for alle.
86 Fagforbundet vil kjempe for at viktige bestemmelser i avtaleverket ikke forringes ved skifte av
87 tariffområde, og vil ta i bruk kampmidler om nødvendig. Streikebryteri er uakseptabelt. Streikeretten
88 er nødvendig for å ivareta arbeidstakers interesser og må ikke svekkes gjennom bruk av tvungen
89 lønnsnemnd.

90 Selskapsformer med ulike regler for medbestemmelse krever at tillitsvalgte får nødvendig kunnskap
91 om ulike avtaler på tidligst mulig tidspunkt. Lovfestet rett til innsyn i anbuds- og
92 kontraktsforhandlinger er en forutsetning. I alle omstillingsprosesser må grunnlovens påbud om
93 medbestemmelse følges opp. Åpenhet og demokrati i beslutningsprosesser må ivaretas på lik linje
94 med innsynsrett og forhandlingsrett.

95 • Arbeide for at tillitsvalgte og ansatte sikres en reell medbestemmelse og innflytelse i saker.

96 • Arbeide for å sikre tillitsvalgte i alle tariffområder rett til permisjon for å ivareta sine verv.

97 Fagforbundet mener offentlig sektor har et spesielt ansvar for å sikre like vilkår for arbeidstakerne,
98 og å forvalte samfunnets fellesverdier. Innleie av arbeidstakere gjennom bemanningsbyråer
99 undergraver norsk arbeidsliv og må avvikes. For øvrig må innleie håndteres i tråd med norsk lov- og
100 avtaleverk og internasjonalt regelverk. Hovedregelen må være fast ansettelse og full stilling.

101 • Arbeide for at ILO-konvensjon nr. 94 følges opp for å sikre at det stilles krav om tariffavtale hos
102 kontraktører og underleverandører ved anbudsinnhenting.

103 Ved skifte av tariffavtale skal partene i den enkelte virksomhet avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår,
104 samt pensjons- og forsikringsvilkår som skal videreføres. Arbeidstakere med kort opptjenings-
105 tid er viktige i den sammenheng. Alle som ønsker det, skal ha mulighet til å stå i arbeid fram til oppnådd
106 aldersgrense.

107 Fagforbundet jobber for å opprettholde og forbedre medlemmenes pensjonsrettigheter. Ordningene
108 må være kjønns- og aldersnøytrale, og så langt som mulig inneholde likelydende bestemmelser i alle
109 tariffavtaler. All inntekt må være pensjonsgivende.

110 Pensjonsrettighetene må ikke svekkes ved tilpasning av offentlig tjenestepensjon og AFP til endret
111 folketrygd. Pensjonsytelsene skal utgjøre minst to tredjedeler av inntekten. Verdien av
112 samordningsfordelene må videreføres. Ansatte i virksomheter som utfører offentlig finansierte
113 tjenester skal være sikret offentlig tjenestepensjon.

114 • Arbeide for å styrke medlemmenes pensjonsrettigheter i alle tariffområder.

115 Arbeidsmarkedet i Norge er kjønnsdelt. Dette medfører at kvinnedominerte yrkesgrupper har
116 gjennomgående lavere stillingsprosent, lønn og status enn mannsdominerte. Stillingsvurdering,
117 kvotering, rekruttering til lederstillinger og kompetanseheving er viktige virkemidler i kampen for
118 likelønn.

119 Fagforbundet vil arbeide for en reform som inneholder en arbeidstidsreduksjon med full
120 lønnskompensasjon, for eksempel sekstimersdag. Reformen må ha et helhetlig perspektiv og bygge
121 på erfaringer fra nasjonale og internasjonale forsøk. Fagforbundet vil at alle typer turnusordninger
122 likestilles med skiftarbeid.

123 **Likestilling**

124 Det er fremdeles store utfordringer i likestillingsarbeidet i Norge. Forskjeller i arbeids- og
125 samfunnsnivå gir ulik fordeling av inntekt, karriere og makt i menns favør. Ulik verdsetting av manns-

126 og kvinneyrker bidrar til å opprettholde et kjønnsrelatert forsørger- og omsorgsmønster. Likestilling
127 mellom kjønnene er en forutsetning for å oppnå like rettigheter og plikter i samfunnet, arbeidslivet
128 og hjemmet. Økonomisk uavhengighet er den viktigste forutsetningen for likestilling. For å sikre
129 økonomisk selvstendighet, må arbeidet med kjønnsnøytrale pensjonsordninger, likelønn, lavlønn og
130 retten til hele stillinger prioriteres. Fagforbundet er mot kontantstøtte, og mener ordningen er et
131 tilbakeskritt for likestilling i arbeidslivet. Like rettigheter og plikter må også gjelde ved omsorg for
132 barn.

133 • Arbeide for at kvinner og menn skal gis like muligheter til deltakelse i arbeids-, samfunns- og
134 organisasjonsliv.

135 • Arbeide for at kontantstøtteordningen opphører.

136 • Arbeide for at likestillingsloven styrkes og at likestillingsombudet gjenopprettes.

137 Permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel har et klart kjønnsperspektiv. Dette
138 gjelder både helseperspektivet for mor og barn, og sosial beskyttelse for mødre. Kvinner har derfor
139 et særskilt vern i norsk lov, som skal ivareta andre forhold enn omsorgsansvaret.

140 Endring av rettigheter til foreldrepermisjon er omfattende, og kan ikke gjennomføres uten at både
141 kvinners og menns stilling ivaretas. Skal fedre og medforeldre ha en reell mulighet til å ta større del
142 av omsorgsansvaret, må retten til foreldrepenger være knyttet til egen inntekt.

143 • Arbeide for å øke lengden på foreldrepermisjonen, en likere deling av foreldrepermisjonen og
144 kvinners rettigheter ved svangerskap og fødsel.

145 • Arbeide for at fedre/medforeldre opparbeider selvstendig rett til foreldrepenger.

146 ILO-konvensjonen for barsel og svangerskap (nr. 183) krever at gravide i arbeidslivet skal beskyttes,
147 og at alle kvinner har rett til fødselspermisjon før og etter fødsel, tilgang til helseordninger og
148 ammepauser. Det er et mål at konvensjonens målsettinger innfris.

149 Forskjellene i helsetilbudet for kvinner og menn medfører ulik behandling for samme
150 sykdomsforhold. Kvinneverelaterte lidelser har lavere status, og forskning, diagnostisering,
151 medisiner og behandling tar i for stor grad utgangspunkt i menns sykdomsbilde. Såkalte
152 «ubestemte helseplager» og muskel- og skjelettlidelser defineres ikke som yrkesskade-/sykdom, og
153 utløser ikke rett til yrkesskadeerstatning. Fagforbundet mener jobberelaterte skader og sykdommer
154 må sidestilles med andre typer yrkesskade.

155 • Arbeide for at belastningslidelser gir rett til yrkesskadeerstatning.

156 Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og en krenkelse av menneskerettighetene.
157 Personer utsatt for vold har lavere yrkesdeltakelse og dårligere helse, og det er viktig at alle
158 kommuner får oversikt over omfanget i sin kommune.

159 • Arbeide for at alle kommuner etablerer tiltak mot vold i nære relasjoner.

160 Prostitusjon defineres som kjøp og salg av seksuelle tjenester. Fagforbundet mener kommuner og
161 andre offentlige instanser må styrke sin innsats på det forebyggende feltet og etablere tiltak for å
162 hjelpe mennesker ut av prostitusjon.

163 • Arbeide for konkrete tiltak for å forebygge prostitusjon og seksuelle overgrep.

164

165 Livslang læring

166 Kunnskap er makt, og derfor har lik rett til utdanning alltid vært et sentralt krav for fagbevegelsen.
167 Alle må sikres lik rett til grunnskole, videregående opplæring, fagskole, høyere utdanning og etter-
168 og videreutdanning. Vi må ha et arbeidsliv som tar i bruk og videreutvikler den enkeltes kompetanse.

169 Barnehagen er en viktig grunnpilar i den norske velferdsstaten. Alle barn har krav på et godt offentlig
170 barnehagetilbud. Barnehagen skal gi trygge rammer rundt barns frie spontane lek, læring og
171 sosialisering. Barna skal få god omsorg med et tilpasset pedagogisk opplegg hvor barnet står i
172 sentrum.

173 Den offentlige fellesskolen legger grunnlaget i utdanningssystemet. Et trygt læringsmiljø er
174 avgjørende for den enkeltes og samfunnets utvikling. Fagforbundet ønsker en mer helhetlig
175 skoledag, trygge økonomiske rammer og en skole som sikrer like muligheter for alle. Fagforbundet
176 mener at faglige rettigheter og plikter skal være en del av opplæringsplanen i videregående skole.

177 I voksen alder er livslang læring ofte knyttet til arbeidslivet, med daglig arbeid som en viktig
178 læringsarena. Voksnes læring er viktig som virkemiddel for sosial utjevning og økt trygghet.
179 Fagforbundet skal være pådriver i utviklingen av utdanningstilbud og kompetansetiltak, og skal
180 arbeide for at relevant kompetanse blir brukt av arbeidsgiver og i det enkelte arbeidsfellesskap. Hver
181 arbeidsplass skal ha en kompetanseplan utviklet i samarbeid med ansatte og tillitsvalgte. Alle ansatte
182 skal ha rett til relevant kompetanseutvikling og økonomisk uttelling. Gode rammevilkår, stipend- og
183 låneordninger og dekking av utgifter til livsopphold er en viktig forutsetning for at alle kan benytte
184 seg av aktuelle studietilbud.

185 • Arbeide for at utdanning på alle nivå skal være i tråd med individets, samfunnets og
186 arbeidslivets behov.

187 • Arbeide for å styrke arbeidsplassbaserte tilbud innen fagopplæring og fagskole.

188 • Arbeide for at arbeidsgiver tilbyr nødvendig kompetanseheving ved reformer, omorganisering
189 og teknologiske endringer.

190 Det er behov for flere lære- og praksisplasser. Prinsippet om rett til læreplass må lovfestes.
191 Offentlige og private virksomheter må pålegges å ta inn lærlinger, for å oppfylle samfunnskontrakten
192 som er undertegnet av arbeidslivets parter.

193 • Arbeide for at alle virksomheter som tar inn lærlinger, må gi en garanti for å sikre at veileder har
194 den kompetansen som skal til for å sikre et godt faglig opplæringstilbud til lærlingen.

195 • Arbeide for at kontraktører og underleverandører skal være godkjente, aktive lærebedrifter.

196 Fagskolene skal tilby relevante utdanninger for fagarbeidere som ønsker fordypning og spesialisering
197 i sine fag. Fagforbundet vil arbeide for en forutsigbar og bedre finansieringsordning. Overordnet
198 styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar. Utdanning gjennom
199 fagskolen må gi studiepoeng og gode overganger til høyere utdanning. Fagskolen må gjøres mer
200 kjent og få en tydeligere plass i utdanningssystemet.

201 Fagforbundet vil styrke fag- og yrkesopplæring og rådgivningstjeneste i grunnopplæringen.
202 Kvaliteten i karriereveiledningen må styrkes, for å bidra til likeverdige, tilgjengelige og godt kjente
203 tilbud for unge og voksne i alle livsfaser. Dette krever en rådgivningstjeneste hvor flere ansatte har
204 yrkesfaglig bakgrunn. Flere yrkesfaglærere med relevant fagbrev må tilsettes i fag- og
205 yrkesopplæringen. Fagskoletilbudene må videreutvikles for å gi flere påbygningsmuligheter.
206 Utdanningssystemet må åpnes ytterligere for å etablere et mest mulig sømløst system. Partene i
207 arbeidslivet er sentrale aktører i planlegging og iverksetting av etter- og videreutdanningstiltak.

- 208 • Arbeide for å styrke og synliggjøre det offentlige fagskoletilbudet.
 - 209 • Arbeide for at det opprettes flere studier gjennom Y-veien.
 - 210 • Arbeide for å opprette nye fag- og svennebrev på relevante yrkesområder.
 - 211 • Arbeide med å kvalitetssikre og tilrettelegge eksisterende og nye voksenopplæringsordninger.
- 212 Vi vil ha et utdanningssystem som møter framtidens kompetansebehov, til det trenger vi fortsatt gode
 213 offentlige og desentraliserte høyskoler og universiteter som samarbeider tett med det lokale
 214 arbeidslivet. Utdanning skal være gratis, og studentene skal ha en studiefinansiering og studentvilkår
 215 som sikrer dem mulighet til å studere på fulltid. Utdanningsinstitusjonene skal tilby god og
 216 praksisnær undervisning som forbereder studentene på arbeidslivet.
- 217 Fagforbundet arbeider for kvalitetssikring av realkompetansevurdering og dokumentasjon på alle
 218 utdanningsnivåer og i arbeidslivet. På grunnlag av slik dokumentasjon er det mulig med opptak til
 219 høyere utdanning.
- 220 Forholdene må legges til rette for at arbeidslivet kan nyttiggjøre seg utdanning og arbeidserfaring til
 221 arbeidstakere med utenlandsk bakgrunn. Prosessen med godkjenning av utenlandsk utdanning må
 222 effektiviseres.
- 223 • Arbeide for at relevant kompetanse opparbeidet i andre land anerkjennes og godkjennes.
 - 224 • Arbeide for gratis obligatorisk norskopplæring for alle minoritetsspråklige som kommer til
 225 Norge.
- 226 Det er et mål at arbeidslivet er tilrettelagt slik at flere skal kunne stå lenger i arbeid, og færre støtes
 227 ut. Det er et felles samfunnsansvar å tilby befolkningen en solid kompetanseutvikling fra barndom til
 228 alderdom. Livslang læring er en naturlig del av den enkeltes liv i samfunn og arbeid.
- 229 **Arbeidsmiljø**
- 230 Lovgivningen for arbeidslivet skal fastlegge rammen for et godt arbeidsmiljø som ivaretar den sosiale
 231 og velferdsmessige utviklingen i samfunnet. Dette innebærer at arbeidsmiljøloven må styrkes som
 232 en vernelov som ivaretar alle arbeidstakere gjennom aktive tiltak for å skape helsefremmende
 233 arbeidsplasser ved å forebygge belastninger, sykdom og skade samt tilby helsefremmende
 234 arbeidstidsordninger.
- 235 • Arbeide for at alle arbeidstakere sikres en vernetjeneste uavhengig av virksomhetens størrelse.
- 236 Arbeidet med å sikre alle en trygg arbeidshverdag fri for trusler og vold må intensiveres og risikoen
 237 må reduseres. I arbeidssituasjoner med høy risiko for vold og trusler må det stilles krav om
 238 tilstrekkelig bemanning, riktig kompetanse og bruk av tekniske hjelpemidler for å øke sikkerheten.
 239 Antallet alvorlige arbeidsskader og dødsfall som skyldes arbeidsskade er ikke redusert de siste årene,
 240 dette må derfor få et større fokus.
- 241 • Arbeide for å styrke arbeidet med helse, miljø og sikkerhet (HMS).
 - 242 • Arbeide for at Stortinget vedtar en nullvisjon om et arbeidsliv som ikke fører til tap av liv eller
 243 skade.
- 244 Alle har krav på tilrettelegging for å kunne opprettholde tilknytningen til arbeidslivet. Det skal legges
 245 vekt på den enkelte arbeidstakers muligheter og forutsetninger for inkludering i arbeidslivet. For å
 246 oppnå økt sysselsetting av personer med redusert funksjonsevne må det tilstrebtes universell
 247 utforming av alle arbeidsplasser. Skal man forhindre utstøting i arbeidslivet må alle former for
 248 diskriminering, mobbing og trakassering motvirkes.

249 • Arbeide for en arbeidslivsreform som ivaretar samspillet mellom arbeidslivet og et godt
250 privatliv.

251 For å skape et bedre arbeidsmiljø er det nødvendig å intensivere informasjons- og
252 skoleringsarbeidet, særlig på det psykososiale området, samt for varsling og ettervern for varslere.
253 Både ledere, tillitsvalgte, verneombud og ansatte må få bedre kunnskap om problemstilling og
254 virkemidler. For å styrke HMS-kunnskapen må det innføres en fleksibel og løpende HMS-opplæring
255 for verneombud, arbeidsmiljøutvalgsmedlemmer og ledere utover dagens grunnopplæring.

256 • Arbeide for at verneombud og hovedverneombud gis bedre vilkår for å utføre sitt arbeid.

257 • Arbeide for en offentlig godkjenningsordning for kurstilbydere i HMS for å forhindre useriøse
258 aktører.

259 **Velferd og offentlig sektor**

260 Offentlig sektors tjenester og det sosiale sikkerhetsnett er representert gjennom
261 utdanningssystemet, folketrygden, sykelønnsordningen og pensjonsordningene er bærebjelker i
262 velferdsstaten. Disse ordningene må være et offentlig ansvar. Velferdspolitiske prioriteringer som
263 ivaretar de svakeste og gir likeverdig tilbud til alle kan ikke oppnås når tjenestene drives av private
264 med profitt som mål. Fagforbundet vil bidra til at kvaliteten på tjenester i velferdsstaten
265 videreutvikles. En forutsetning for dette er at oppgaver blir løst i egen regi.

266 • Arbeide for at offentlige tjenester blir utført i egen regi, med høy kvalitet og forsvarlig
267 bemanning.

268 • Arbeide for offentlig eierskap og folkevalgt kontroll over samfunnets infrastruktur.

269 • Arbeide for at det utarbeides etiske retningslinjer som gjelder anskaffelser av varer og tjenester i
270 offentlig sektor.

271 Fagforbundet arbeider for en sterkere nasjonal styring med spesialisthelsetjenesten.
272 Sykehussektoren må tilbake til folkevalgt styring og demokratisk kontroll. Styrene i helseforetakene
273 må bestå av politisk valgte representanter med lokal forankring og representanter fra
274 arbeidstakerorganisasjonene. Foretaksorganiseringen må skiftes ut med forvaltningsstyring.
275 Fagforbundet vil arbeide for at bevilgningene til spesialisthelsetjenesten står i samsvar med de
276 oppgaver og tjenester som skal utføres. Lokalsykehusene med akuttberedskap er nødvendige for å
277 opprettholde levedyktige lokalsamfunn.

278 Kommune- og sykehusøkonomien er for stram. Dette, kombinert med sterke markedskrefter som
279 ønsker å overta større deler av offentlig virksomhet, skaper grunnlag for konkurranseutsetting,
280 privatisering, sentralisering og utskilling av tjenester. Resultatet blir konkurranse på de ansattes
281 lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår, tjenestene som innbyggerne mottar blir dårligere, og de ansattes
282 kompetanse forringes. Fagforbundet ønsker en rettferdig økonomisk rammefordeling som ivaretar
283 alle kommuner.

284 • Arbeide for en forpliktende økonomisk opptrappingsplan for offentlig sektor.

285 Skattesystemet er nøkkelen til rettferdig fordeling, og viktig for å utjevne inntektsforskjeller.
286 Rettferdig beskatning og at alle bidrar er en forutsetning for velferdsstaten, og for å sikre offentlig
287 sektor en økonomi som gjør det mulig å løse oppgavene. Skattesystemet må ikke svekke
288 inntektsgrunnlaget for fellesskapet.

289 • Arbeide for regelverk som sikrer at offentlige midler ikke ender opp i skatteparadis.

290 Fagforbundet er imot egenbetalingsordninger på viktige velferdstjenester. Slike ordninger bidrar til
291 en usosial profil, og strider mot prinsippet om lik rett til tjenester.

- 292 • Arbeide for å fjerne avgifter, gebyrer og egenandeler på velferdstjenester.
- 293 • Arbeide for at tannhelse likestilles med øvrige helsetjenester.
- 294 • Arbeide for å sikre skattefradrag for store sykdomsutgifter.
- 295 For å sikre at nivået på sosialhjelpen er tilstrekkelig og forutsigbar for mottakerne, må det innføres
- 296 en felles norm. Inntektssikringen for de som har et mer varig behov for ytelser må løses på annen
- 297 måte enn ved sosialhjelp. Fagforbundet vil arbeide for at gravferd blir et offentlig ansvar.
- 298 Fagforbundet vil utvikle og styrke folketrygden, slik at den fortsatt gir økonomisk trygghet for alle, og
- 299 bidrar til å utjevne økonomiske forskjeller. Folketrygden skal være bærebjelken i pensjonssystemet.
- 300 På en rekke områder er pensjonsordningene under press. Fagforbundet vil holde fast ved
- 301 betydningen av en god pensjonsordning i offentlig sektor, og sikre avtalefesting av pensjon også i
- 302 framtida.
- 303 Fagforbundet vil kjempe mot forringelse av ordningene og ensidig overføring av risiko fra
- 304 arbeidsgiver til de ansatte.
- 305 For Fagforbundet er det viktig at pensjonsordningene er forutsigbare, livsvarige og like. Det er et mål
- 306 at pensjonsordningene er tilrettelagt slik at de som av ulike grunner går tidlig ut av arbeidslivet, får
- 307 en pensjon som gjør dette til et reelt og realistisk alternativ.
- 308 Fagforbundet vil forsvare avtaleretten på pensjon der dette er tariffavtalt eller lovregulert, og vil
- 309 kjempe for at flere deler av arbeidslivet får forhandlingsrett på pensjon gjennom tariffavtalene.
- 310 Fagforbundet vil, gjennom Pensjonistforbundet, arbeide for at forhandlingsrett for pensjonister på
- 311 trygdeoppgjørene gjeninnføres. Det er viktig at det etableres gode uføreordninger innenfor alle
- 312 tariffområder. Levealdersjusteringen på uføres alderspensjon skjermes, og opptjening må skje til 67
- 313 år. Fagforbundet vil øke minstenivået for innskudd i innskuddsordningene.
- 314 • Arbeide for at samlet pensjon ved 67 års alder ved en normal yrkeskarriere skal gi en
- 315 inntekstdekning på minst to tredeler av lønn. Pensjonsordningene skal være kjønnsnøytrale og
- 316 livsvarige.
- 317 • Arbeide for at alle, uavhengig av lønnsnivå og stillingsstørrelse skal omfattes av lov- eller
- 318 avtalefestede tjenestepensjoner på minst to tredjedels inntekt.
- 319 • Arbeide for å forsvare og videreutvikle en offentlig folketrygd som fundament for framtidens
- 320 pensjon med omlag to tredjedels inntekt.
- 321 Sykelønnsordningen er et kjerneelement i den norske velferdsstaten, og Fagforbundet er imot
- 322 innføring av karen dager. Personer med langvarig sykefravær som følge av alvorlig sykdom må
- 323 ivaretas spesielt. Fagforbundet vil at det må utbetales feriepenger av hele sykelønnsperioden, med
- 324 lik prosentsats som for feriepenger opparbeidet i arbeid.
- 325 • Arbeide for en god sykelønnsordning, og et sterkt oppsigelsesvern for sykemeldte.
- 326 • Arbeide for at Folketrygdlovens bestemmelser om friskmelding til arbeidsformidling fjernes.
- 327 Pleie- og omsorgstrengende skal ha den hjelp fra det offentlige som deres livssituasjon tilsier. Det
- 328 offentlige tilbudet skal sikre befolkningen tilgang på forsvarlig støtte og hjelp, uavhengig av boform.
- 329 Boligpolitikken er en del av fordelings- og velferdspolitikken, og alle har rett til et sted å bo.
- 330 Situasjonen på boligmarkedet for ungdom og folk i etableringsfasen blir stadig vanskeligere. Staten
- 331 og kommunen må legge til rette for økt sosial boligbygging.
- 332 • Arbeide for en sosial boligpolitikk gjennom sterkere statlig styring og økte tilskuddsordninger
- 333 for bygging av ikke-kommersielle boliger.

334 Digitalisering fører til endringer i arbeidslivet og stiller nye krav til arbeidstakernes kompetanse. Det
335 er viktig at det legges til rette for at arbeidstakerne skal kunne utføre oppgavene med ny teknologi.
336 Derfor er det viktig å styrke den digitale kompetansen. Den teknologiske utviklingen kan bidra til økt
337 produktivitet i offentlig sektor og bedre kvalitet på tjenestene. Det er viktig å kartlegge risiko og
338 sårbarhet som følger med de nye teknologiske løsningene. Arbeidstakernes medbestemmelsesrett
339 og personvern må sikres.

340 **Næringspolitikk og sysselsetting**

341 I et samfunn er arbeid til alle det beste fordelingspolitiske virkemidlet. Mange støtes ut på grunn av
342 at det stilles for høye krav til formell kompetanse, samtidig som det er en utfordring å skaffe riktig
343 arbeidskraft. Både offentlige og private virksomheter har et ansvar for å sikre arbeidstakerne
344 trygghet for arbeid og inntekt, ved å tilby arbeid av varig karakter, fast ansettelse og riktig
345 opplæring.

346 Kommuner og fylkeskommuner er sentrale styringsverktøy, ikke bare for velferdsordninger, men
347 også for sysselsetting og regional fordeling. For å nå målet om arbeid til alle, er det viktig at
348 kommunene engasjerer seg mer i sysselsettingspolitikk. I den blandingsøkonomien som det norske
349 samfunnet bygger på, er det et gjensidig avhengighetsforhold mellom offentlig og privat virksomhet.
350 Finansmarkedene må reguleres for å sikre politisk kontroll over økonomisk utvikling og sysselsetting.

351 En aktiv næringspolitikk for å sikre verdiskaping, bosetting, arbeidsplasser og en bærekraftig
352 utvikling er avhengig av et stort engasjement fra ulike aktører. En politisk styrt næringsutvikling må
353 sikres gjennom folkevalgte demokratiske beslutningsorganer.

- 354 • Arbeide for at offentlig sektor blir en viktig motor i det næringspolitiske utviklingsarbeidet.
- 355 • Arbeide for at det blir utviklet nærings- og sysselsettingsplaner i alle kommuner.

356 Samspillet mellom næringsutvikling, landbruk og matproduksjon er en viktig del av
357 distriktspolitikken. Målet er en nasjonal politikk, med lokal forankring og lokal foredling. Det
358 potensial som ligger i fiskerier, sjømatproduksjon, forskning og utvikling fra havet knyttet til
359 bioteknologi, samt fra landbruk, skogbruk, bergverk og mineralutvinning, er viktig både for bosetting
360 og en bærekraftig næringsutvikling. Innbyggere i strøk med mindre befolkningstetthet må også
361 kunne nyte godt av de muligheter ny teknologi gir befolkningen i byer og tettbygde strøk.

- 362 • Arbeide for å sikre arbeidsplasser gjennom en aktiv distriktspolitik.
- 363 • Arbeide for å sikre norsk matproduksjon.
- 364 • Arbeide for god infrastruktur som stimulerer til verdiskaping og bosetting i distrikta.

365 **Klima og miljø**

366 Framtidas miljøutfordringer krever helhetlig tenkning. Livsgrunnlaget til dagens og framtidens
367 generasjoner må sikres bedre, ved å ivareta naturressursene på en bærekraftig måte.

- 368 • Arbeide for en helhetlig politikk som forener hensynet til miljø, sysselsetting, bosetting og
369 velferd.
- 370 • Arbeide for økt satsing på fornybar energi, og belønningsinsentiver som gjør at energisparing
371 foretrekkes.

372 I løpet av de neste tiårene må Norge, og verden, omstille seg til å bli lavutslippssamfunn. For å klare
373 dette er det helt nødvendig at Norge får til utslippsreduksjoner innenlands, i alle sektorer. Norge må
374 også bidra til å sikre at utviklingsland kan utvikle sine samfunn på en bærekraftig måte, samtidig som
375 de sikres ressurser til å tilpasse seg de klimaendringene vi ikke kan unngå. Det er en forutsetning for

376 utvikling og verdiskaping at olje- og gassutvinningen over tid erstattes av andre, bærekraftige
377 energiløsninger. Gasskraftverk som bygges i Norge skal være basert på fullrensing.

378 En offensiv miljøpolitikk må sees i sammenheng med utvikling av nye produksjonsformer og
379 sysselsetting. En storstilt satsing på alternative energikilder og ny teknologi vil kreve flere i arbeid i
380 denne sektoren.

381 • Arbeide for økt miljøinnsats på tvers av landegrensene.

382 • Arbeide for at norsk olje- og gassproduksjon trappes ned i tråd med målene i Paris-avtalen.

383 • Arbeide for varig vern av havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, og andre særlig
384 sårbare områder på norsk sokkel.

385 Klimapolitikk må sees i sammenheng med en aktiv næringspolitikk. Nye klimajobber må komme som
386 erstatning for de jobbene som går tapt i sektorer som mister arbeidsplasser, både innenfor offentlig
387 og privat sektor. Grønne skatter skal medvirke til at det blir lønnsomt å benytte miljøvennlige varer
388 og tjenester. Økte avgifter knyttet til forurensning, må benyttes til miljø- og energivennlige løsninger
389 og tiltak.

390 • Arbeide for at alle virksomheter miljøsertifiseres.

391 • Arbeide for å opprette nye arbeidsplasser innenfor miljøsektoren.

392 • Arbeide for at grønne skatter skal være progressive.

393 Miljøutfordringene er globale og krever både nasjonale og internasjonale løsninger. Rammevilkår for
394 all virksomhet må ha internasjonale standarder som sikrer en bærekraftig utvikling. Fagbevegelsen
395 må spille en sentral rolle i å utvikle helhetlige miljøtiltak. En offensiv satsing på alternative
396 energikilder er nødvendig. Dette arbeidet må gå hånd i hånd med energiøkonomisering.

397 Utslippsreduksjon og energiøkonomisering er områder hvor man kan få best resultater gjennom å se
398 sektorene i sammenheng. Avfallssektoren og gjenvinningstiltak gir fornybare energikilder til blant
399 annet kollektivtrafikken. Staten må sørge for at biometangass utvinnes og utnyttes over hele landet,
400 og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres. En satsning på energieffektivisering vil gi både
401 mindre utslipp og bedre utnyttelse av ressursene. Store deler av reduksjonen i klimagassutslipp må
402 foretas i kommunene, og energieffektivisering vil være et viktig verktøy i denne prosessen. Privati-
403 sering og konkurranseutsetting gir svekkede styringsmuligheter og er til hinder for å utvikle offentlig
404 sektor i en klimavennlig retning.

405 • Arbeide for å sikre offentlig eierskap og kontroll med avfallshåndtering.

406 Det er viktig med en miljømessig tilrettelagt infrastruktur med gode transportløsninger til havs, i
407 luften og på land. Et av de beste miljøtiltakene for å styrke kollektivtrafikken, er å heve kvaliteten og
408 bygge ut tilbudet. Staten må sette inn nødvendige midler både til investeringer og drift, slik at det
409 blir attraktivt å reise kollektivt, uavhengig av hvor folk bor.

410 • Arbeide for et godt kollektivtilbud som skal eies og drives av det offentlige.

411 **Kulturelt mangfold**

412 Kunst og kultur tilfører samfunnet og enkeltindivider varige verdier. Kulturens rolle i samfunnet må
413 tydeliggjøres og verdsettes, og ikke sees som en utgiftspost i offentlige budsjetter. Kulturloven fra
414 2007 pålegger stat, fylkeskommune og kommune å sørge for at alle får oppleve kultur og delta i
415 kulturaktiviteter, men gir ingen føringer på innhold og kvalitet.

416 • Arbeide for at Kulturloven styrkes og konkretiseres i forskrifter.

- 417 Kulturbegrepet favner bredt, og det er viktig at det legges til rette for at hele bredden av
418 kulturaktiviteter har tilfredsstillende møtesteder og aktivitetsarenaer.
- 419 • Arbeide for at grunnleggende kommunale kulturtilbud får tilstrekkelige ressurser til å fylle sin
420 funksjon som møteplass og kulturarena.
 - 421 • Arbeide for en god og gratis kulturskole, og fritidsklubbtilbud i alle kommuner.
- 422 Kulturtilbud utvikles i samspill mellom kunstnere, frivillige organisasjoner og offentlig ansatte
423 kulturarbeidere. I et stadig mer komplekst samfunn må også kulturfeltet ha kompetente aktører.
- 424 • Arbeide for at alle kommuner har nødvendig kulturfaglig kompetanse.
- 425 I et flerkulturelt samfunn må nye ressurser verdsettes og tas i bruk. Samtidig må den materielle og
426 immaterielle kulturarven vernes, som en plattform for å forstå historien.
- 427 • Arbeide for å synliggjøre og ta i bruk ressursene i et flerkulturelt samfunn.
 - 428 • Arbeide for at samisk kultur, språk og egenart styrkes.
- 429 **Alliansebygging**
- 430 Fagforbundet skal arbeide for å styrke det faglig/politiske samarbeidet med politiske partier som
431 deler Fagforbundets visjoner og mål. Det er viktig å bygge allianser med arbeidstakerorganisasjoner
432 og andre samfunnsengasjerte aktører. Deltakelse i samfunnsdebatten både gjennom politisk ledelse
433 og lokale tillitsvalgte er vesentlig for å nå Fagforbundets politiske mål.
- 434 **Solidaritet og internasjonalt arbeid**
- 435 Globalisering av økonomien, hard internasjonal konkurranse og innstramminger i offentlige
436 budsjetter forverrer forholdene for arbeidstakere over store deler av verden. Kapitalinteresser
437 fortrenger sosiale, menneskelige og miljømessige hensyn, og bidrar til økende forskjeller. Mange
438 steder er retten til å organisere seg, inngå tariffavtaler og å drive faglig arbeid forbudt, eller sterkt
439 begrenset. Gjennom faglig internasjonalt samarbeid vil Fagforbundet kjempe for å bygge en sterk
440 fagbevegelse i alle land. Gode lønns- og arbeidsvilkår er avgjørende for å kunne forsørge familien og
441 ha mulighet til å la barn gå på skole, og unngå barnearbeid.
- 442 • Arbeide for å sikre retten til å fagorganisere seg.
- 443 Selskaper som er involvert i krenkelser av menneskerettighetene, krenkelse av individers rettigheter
444 i krig eller konfliktsituasjoner, alvorlig miljøskade eller andre grove brudd på grunnleggende etiske
445 normer, må utestenges fra offentlige anbuds-, innkjøps- og pensjonsordninger.
- 446 Norske arbeidstakere påvirkes daglig av de beslutningene som fattes i EU, og EUs direktiver
447 innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige rettigheter og
448 velferdsordninger. Utviklingen av EØS-avtalen har fått et omfang som går langt utover det som ble
449 forespeilet da avtalen ble inngått. Norske myndigheter må derfor sørge for en grundig gjennomgang
450 av avtalen for å sikre den norske arbeidslivsmodellen. Internasjonale handelsavtaler må bygge på
451 åpenhet og demokratiske prosesser. Fagforbundet er imot mekanismer som begrenser nasjonal
452 suverenitet og demokratisk styring og kontroll.
- 453 • Kreve at ILO-konvensjoner, norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning gis forrang foran
454 EU-regler.
 - 455 • Kreve at norske myndigheter aktivt bruker reservasjonsretten og andre tilgjengelige virkemidler
456 når faglige rettigheter og den norske arbeidslivsmodellen presses.
 - 457 • Arbeide for at Norge ikke blir medlem i EU.

458 • Kreve full åpenhet rundt forhandlingene og at offentlige tjenester ikke åpnes fra norsk side for
459 utenlandske tilbydere under TISA eller andre internasjonale handelsavtaler.

460 Det er millioner av flyktninger og internt fordrevne mennesker i verden, og krigshandlinger er den
461 viktigste årsaken til dette. Internasjonal solidaritet, internasjonale konvensjoner og
462 medmenneskelighet tilsier at Norge skal føre en human asyl- og flyktningpolitikk nasjonalt og
463 internasjonalt. En verdig asyl- og flyktningpolitikk må være i samsvar med rådene fra FNs høy-
464 kommissær for flyktninger (UNHCR).

465 • Arbeide for at barnekonvensjonen må legges til grunn for opphold i landet.

466 • Arbeide for en mer human flyktningpolitikk.

467 • Stille seg bak den internasjonale BDS-bevegelsen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner), og
468 arbeide for en internasjonal handelsboikott av Israel.

469 Nordområdene vil være Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer, som gir
470 muligheter og utfordringer knyttet til forvaltning, miljø, næringsinteresser og sikkerhetspolitikk.

471 Norge har et stort ansvar for sosial, miljømessig og økonomisk bærekraftig utvikling i nord, og for å
472 håndheve norsk lovgivning og suverenitet.

473 • Arbeide for å styrke nordområdepolitikken nasjonalt og internasjonalt.

474